

Az amerikai magyar történetírás kezdetei

Rácz Rónay Károly levelei

Az amerikai magyar történelemkutatás és történetírás több mint százéves múltra tekint vissza. Az első összefoglaló tanulmányt Amerika felfedezésének négy századik évfordulójára írta Márki Sándor (1853–1925) kolozsvári történészprofesszor.¹ Azóta többek között Pivány Jenő (1873–1946),² Kende Géza (1879–1933),³ Feleky Károly (1863–1930),⁴ Vasváry Ödön (1888–1977),⁵ napjainkban pedig Puskás Julianna,⁶ Várdy Béla⁷ foglalkoztak és foglalkoznak a magyar amerikai történelmi kapcsolatokkal.

Kevesek előtt ismert azonban Rácz Rónay Károly neve, és mivel a lexikonok többsége sem tesz említést⁸ az amerikai magyar történetkutatás ezen úttörő alakjáról, élete és munkássága feledésbe merült. Ismeretlenségének másik oka, hogy fő műve, A magyar emigráció Amerikában nem jelent meg nyomtatásban. Már az 1920-as

¹ Amerika s a magyarság. Földrajzi Közlemények, 21. kötet. 1893. márc., II. füzet 49-94.

² Hungarians in the American Civil War. Reprinted from "Dongó" Tenth Anniversary Number. Cleveland, OH. 1913.; Magyarok az amerikai forradalomban. Klny. Az Amerikai Magyar Népszava 1925. évi Naprájából. New York.; Hungarian-American Historical Connections. Budapest, 1927.; Magyarok Észak amerikában. Budapest, 1944.

³ Magyarok Amerikában. Az amerikai magyarság története. 1-2. kötet. Cleveland, 1927. Az első két kötet először a Szabadság című lapban jelent meg folytatásokban, éveken keresztül. Az ólomszedést ezután félretették a kiadandó könyv számára. A két megjelent kötet az első világháborúig tárgyalja az eseményeket. Kende a harmadik kötetet is összeállította és kiszedette, de hirtelen halála megakadályozta a kiadását. Ennek töredéke a Bethlen Otthon (Ligonier, PA, USA) gyűjteményében maradt fenn.

⁴ Összegyűjteni igyekezett mindazt, amit valaha angol nyelven a magyar nemzetről írtak. A mintegy hatezer kötetes könyvtárából hozták létre halála után a Hungarian Reference Libraryt, amely 1937-ben nyílt meg New Yorkban és 1942-ig működött. 1953-ban gyűjteménye bekerült a washingtoni Kongresszusi Könyvtárba, ahol könyvtárának katalógusát mikrofilmre vették. A későbbiekben az eredeti gyűjtemény teljesen szétaprózódott. A mikrofilm Kenneth Nyirády (Kongresszusi Könyvtár) szívességéből a Somogyi-könyvtár Vasváry-gyűjteményében is hozzáférhető, azzal a lapkivágat-gyűjteménnyel együtt, amely a Hungarian Reference Library tulajdonában volt működése idején.

⁵ Lincoln's Hungarian Heroes. The Participation of Hungarians in the Civil War 1861-1865. Washington, D. C., 1939.; Magyar Amerika. Szeged, 1988. (Válogatás Vasváry Ödön több mint ezer cikkéből.)

⁶ Emigration from Hungary to the United States before 1914. Budapest, 1975.; From Hungary to the United States (1880-1914). Budapest, 1982.; Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880-1940. Budapest, 1982.

⁷ Historical, Literary, Linguistic, and Ethnographical Research on Hungarian-Americans. A Historical Assessment. Klny. Hungarian Studies, 1985. no. 1. 77-122.; The Hungarian-Americans. Boston, 1985.

⁸ Kivéve: 1. Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái kiadás előtt álló R betűs kötetét. Viczián János, a lexikon sajtó alá rendezője szívességéből jutottunk hozzá az abban található Rácz Rónay szócikkhez; 2. Sz. Debreczeni Kornélia: Magyar írói álnév lexikon. Budapest, 1992.

évek elején kiadásra készen állt e munka – további hárommal együtt⁹ –, ám a Bevezetõn kívül más nem olvasható belõle.¹⁰ Napjainkra a kéziratoknak és mindannak, amit Rácz Rónay az amerikai magyarok vonatkozásában összegyûjtött, tudomásunk szerint nyoma veszett. Fennmaradt viszont jó néhány levele, amelyek egy részére Vasváry Ödön az amerikai magyarsággal kapcsolatban folytatott kutatómunkája során talált rá a washingtoni Kongresszusi Könyvtárban 1976-ban.¹¹ E leveleket Rácz Rónay 1923–1927 között írta Feleky Károlyhoz, s ezekben beszámol életérõl, kutatásairól, nagy terjedelmû mûveirõl. Vasváry az Amerikai Magyar Világ hasábjain hírt adott e levelekrõl, és egyben össze is foglalta azok tartalmát.¹² Vasváry Ödön halála után, 1978-ban gyûjteménye Washingtonból Szegedre, a Somogyi-könyvtárba került,¹³ így a 123 oldalnyi levelezés xeroxmásolata is hozzáférhetõ, mivel Vasváry lemásoltatta azokat gyûjteménye számára.

A kutatásokat folytatva, további levelekre (Márki Sándorhoz, Gulyás Pálhoz (1881–1963), Benyovszky Rudolphhoz (1874–1954), Gábor Andorhoz (1884–1953), Bánffy Miklóshoz (1874–1950), Fraknói Vilmoshoz (1843–1924) írottakra) bukkantunk.¹⁴ A jelenleg a Vasváry-gyûjtemény birtokában lévõ 34 terjedelmes Rácz Rónay levél xeroxmásolata önmagában is roppant nagy adatmennyiséget tartalmaz. Megközelítõleg 700 név, mintegy 250 bibliográfiai utalás szerepel bennük könyvekre, cikkekre, megemlítve több kézirati naplót, naplótöredéket, levelet is az amerikai magyarság történetére vonatkozóan. Az adatok forrásainak egy része is Rácz Rónay Károly tulajdonában volt. Mindez arra enged következtetni, hogy a fent említett kiadatlan mûvek is rendkívül sok adattal szolgálhatnának ma is mindazok számára, akik az amerikai magyarság történetével foglalkoznak. Munkásságának jelentõsége – ahogy azt levelei is sejtetni engedik – fõként abban áll, hogy mind életrajzi adatok szempontjából, mind könyvészeti tekintetben, olyan anyagokat kutatott fel, amelyek között elõfordulhatnak máshol nem megszerezhetõk; az is lehetséges, hogy éppen Rácz Rónay mûveinek kiadatlansága miatt csak azok az anyagok kerültek felhasználásra, amelyekre õ maga hívta fel a figyelmet, vagy amelyeket õ szolgáltatott kortárs kutatók számára. Megérdemli tehát, hogy összefoglaljuk mindazt, amit

⁹ Az emigráció bibliográfiája; A magyar zsidóság Amerikában; Magyarság és Amerika.

¹⁰ Bevezetõt lásd: Új Magyar Szemle, 1921. június. 273–276.

¹¹ Feleky Collection jelzés alatt, Library of Congress Manuscript Division.

¹² Rácz Rónay Károly (Amerikai magyar történelmünk egy méltatlanul elfelejtett kutatója). 1977. febr. 20. nem szósz szerint ua.: Rácz Rónay Károly emlékezete. In: Vasváry Ödön: Magyar Amerika. Szeged, 1988. 158–160.

¹³ Polner Zoltán: Szegeden a Vasváry-hagyaték. Elõreláthatólag ősztõl már a kutatók rendelkezésére áll. Csongrád Megyei Hírlap, 1978. máj. 26. 4.; Ruffly Péter: „Magyar Amerika”. A Vasváry-hagyaték története. Magyar Hírek, 1978. okt. 21. 5.; Péter László: A Vasváry-gyûjtemény a szegedi Somogyi-könyvtárban. Hungarológiai Értesítõ, 1982. 1–4. sz. 602–605.; András Csillag: The Edmund Vasváry Collection. Hungarian Studies, 1985. no. 1. 123–130. További cikkek bibliográfiáját lásd: Vasváry Collection Newsletter, 1993. 2. sz. 1–4.

¹⁴ Lelõhelyeik: Márki Sándorhoz: MTAK Kézirtár Ms 5164/978–987, Gulyás Pálhoz: OSZK Kézirtár Gulyás Pál Fond 36/2796, Benyovszky Rudolphhoz: e levél másolatához Benyovszky Mórincné (Budapest) szívességbõl jutottunk hozzá, aki a kölcsönkapott eredetirõl másolta azt le. Gábor Andorhoz: MTAK Kézirtár Ms 4492/104(levelezõlap), Bánffy Miklóshoz: MOL K szekció 605/212–213, Fraknói Vilmoshoz: MOL K szekció 605/214.

leveleiből és a felkutatott adatok alapján eddig tudunk róla. Rácz Rónay Károly Homonnán (Humenné, a mai Szlovákia területén) született 1888-ban.¹⁵ Valamikor 1903 és 1905 között Kassán élt. Itt írta Márki Sándornak 1921. szeptember 13-án: „A mindennapi kenyér gondja túlságosan korán vert ki az életbe s az érettségi után nem állott módomban, hogy hajlamaimnak megfelelően valamelyik egyetemre kerülhettem volna, a kenyér gondja a kassai jogakadémiához kényszerített, mert egy ottani ujságnál kaptam állást”. 1906 körül kezdett el foglalkozni a magyar amerikai történelmi kapcsolatok felderítésével. Ehhez jó alkalom volt számára, hogy elkísérte Ambrózy Lajos (1868–1945) követségi tanácsost – 1907 és 1909 között – az amerikai magyar közösségekben tett második körútjára.¹⁶ „Az amerikai magyarság körében jó összeköttetésem vannak, az egyes telepeken sok-sok régi ismerősöm van (hiszen annak idején grof Ambrózyval mind bejártam)” (Felek Károlyhoz 1924. július 16.). Az Egyesült Államokban Rácz Rónay újságíróként dolgozott. Philadelphiában 1909. január 15-én indította az első amerikai magyar irodalmi és művészeti folyóiratot Amerikai Magyar Magazin címmel,¹⁷ melynek szerkesztője és kiadója is volt egyben. Ugyanez év végén indult Rudnyánszky Gyula (1858–1913)¹⁸ rövid életű hetilapja a Napsugár,¹⁹ amelynél Rudnyánszky őt is alkalmazta. Munkatársa volt az Amerikai Magyar Népszavának is; ennek 1910-ben New Yorkban megjelent jubileumi díszalbumában a szerkesztőségről készült csoportképen ő is látható.²⁰ Versek írásával is foglalkozott, a „szerkesztőség poétája” volt.²¹ Tárcái és cikkei is jelentek meg a lap hasábjain. A Türk József²² által 1909-ben New Yorkban kiadott baptista magyar bibliához Rácz Rónay fordította a „verses énekeket.”²³ Az első világháború kitöréséig New Yorkban élt. „A világháborút végigverekeztem, egy kurta, béna lábbal kerültem ki belőle” (Márki Sándorhoz 1921. szeptember 13.).

¹⁵ Itt jegyezzük meg, hogy Rácz Rónay többször utal korára leveleiben: „36 nehéz esztendőmmel még biztos kenyerem sincs” (Márki Sándorhoz 1921. szept. 13.) vagy „ahol 40 éves koromban is tartok” (Felek Károlyhoz 1926. júl. 22.), mely utalások eltérnek a fenti évszámtól.

¹⁶ Az első körútra 1899-ben került sor. 1907 és 1909 között Ambrózy a washingtoni nagykövetségnél szolgált. Jelentéseinek egy része a Magyar Országos Levéltárban található. Utalást lásd: „Valahol túl, meseországban...”. Az amerikai magyarok 1895-1920. Válogatta és szerkesztette Albert Tezla, Kathy Elaine Tezla közreműködésével. I. kötet. Budapest, 1987. 374-375.

¹⁷ 1. évf. 1. sz. Erről az egy számról tudunk, az OSZK-ban H 62.571 jelzés alatt. A fejléc szerint „megjelenik minden hó 15-én”.

¹⁸ Rudnyánszky Gyula költő, újságíró, 1905 decemberében vándorolt ki az Egyesült Államokba, ahonnan 1913-ban visszatért Magyarországra.

¹⁹ Cleveland 1. évf. 1909. dec., 2. évf. 1910. 1-20. sz. (jan. 2-máj. 29.), 1910. máj. 1-től Chicago.

²⁰ Az Amerikai Magyar Népszava Jubileumi Díszalbuma 1899-1909. Szerk. Berkó D. Géza. 301.

²¹ Három versét lásd: Amerikai magyar költők. Összegejtötte Rickert Ernő. Budapest, 1920. 88-90.

²² Türk József konzulátusi hivatalnok, az 1906. febr. 27-én alakult Amerikai Magyar Szövetség titkára volt.

²³ Hoffmann Géza: Csonka munkásosztály. Az amerikai magyarság. Budapest, 1911. 251.

1920-tól 1922-ig a hamburgi magyar konzulátuson dolgozott mint „press és kereskedelmi atashé”²⁴ és létrehozta az ottani Magyar Kereskedelmi Kamarát. E munkáért semmi juttatást nem kapott. „Az itteni konzulátusnál egy esztendő óta végzem a sajtó, kereskedelmi, politikai, propaganda ügyeket – ingyen. Szerencse, hogy van néhány tanítványom. Fiatal német kereskedelmi hallgatók és voluntörök, kiket a »magyar« nyelvre tanítok. Szükség megélhetés, de ezért is hálát kell adni az Istennek” (Márki Sándorhoz 1921. szeptember 13.). Később is többször bizonyult számára egyetlen pénzforrásnak az, hogy hallgatókat készített fel vizsgáikra. Amikor 1920-ban elindult Hamburgba, végső úticélja eredetileg Amerika volt: „csupán a legfontosabb, maga a tényleges beutazási engedély – hiányzik, tekintettel, hogy a magyar kivándorlási kontingens már betelt s így más címen kell azt igényelnem.” (Márki Sándorhoz 1922. január 3.) Azonban Hamburgban rekedt, ahol idejének egy részét kutatásokkal töltötte, elsősorban a hamburgi Johanneumban.²⁵ Régi hajónaplók átnézésével is foglalkozott. Itt értesült arról, hogy Budapesten létrehozták a Ki- és Visszavándorlókat Védő Irodát.²⁶ Erről a következőképpen ír: „ezek a visszavándorlók mielőtt odakerülnének már előbb az én kezemen mennek keresztül, mivel minden hajó érkezéshez kimegyek eléjük. Itt kellene egy kis iroda, a védelem itt kell az idegenben s nem otthon, ahol a magyar már tudja, hogy otthon van s a magyar nyelven előadott panaszát, baját megértik.” (Márki Sándorhoz 1921. szeptember 13.) Innen lépett levél útján kapcsolatba 1921. május 24-én Márki Sándorral, akitől „Amerika s a magyarság” című tanulmánya felől érdeklődött. Márki akkoriban települt át Szegedre, mivel a kolozsvári tudományegyetemet 1921-ben odahelyezték. Az oktatás 1921. október 10-én indult meg. A magát műkedvelő historikusnak nevező Rácz Rónaynak összeköttetései a hazai illetékes tudományos körökhöz nem lévén, Márki közbenjárását kérte művei megjelentetéséhez, és állásügyben is hozzá fordult segítségért. Márki érdeklődésére, hogy Rácz Rónay vállalna-e munkát „a megszervezendő egyetemi könyvtárnál”, így válaszolt: „Szíves örömet vállalnám bármily csekély dotációval, mert legalább otthon lehetnék” (1921. december 5.). Nincs utalás arra, hogy ez megvalósult volna, akár csak rövid időre is. Rácz Rónay még hamburgi tartózkodása alatt elküldte az amerikai magyar telepekről írt cikksorozatot a Külföldi Magyarság számára, amelyet ott közöltek is.²⁷

²⁴ A nagyobb magyar külképviseletek és a képviselők felsorolását ez időből lásd: A „Külföldi Magyarság” képviselői Európában, Amerikában és Ázsiában. Külföldi Magyarság, 1922. 8. sz. 13.

²⁵ A város legnagyobb történelmi múltú liceuma, 1529-ben alapította dr. Johannes Burgenhagen wittenbergi pap. 1914 óta a Marie-Louisen Strasse 114-ben működik.

²⁶ Az iroda 1921. jún. 1-jén a Keleti pályaudvaron kezdte meg működését. Lásd: Megalakult a Külföldi Magyarok Szövetsége legszebb intézménye. Megnyílt a Kivándorlókat és Visszavándorlókat Védő Iroda. Külföldi Magyarság, 1921. 12. sz. 2.

²⁷ Felsorolását lásd: Rácz Rónay Károly amerikai magyarsággal kapcsolatos írásainak bibliográfiájában a cikk végén. A Vasváry-gyűjteményben hiányosan meglévő cikksorozat Bodó Ibolya (Budapest, OSZK) szíves közreműködésével vált teljessé.

1922-ben jött vissza Hamburgból Budapestre, ugyanis a Magyar Amerikai Társaság²⁸ Márki Sándor közbenjárására egy kiállítás megrendezését bízta rá, a társaság hivatalos ajánlása szerint 3000-4000 korona fizetéssel és a felállítandó Magyar Amerika Intézet vezetésével. Az intézet a kiállítás anyagára épült volna. „Kulturális tekintetben egy nagy álom megvalósításán fáradozik a Magyar Amerikai Társaság. Egy kiállítás keretén belül kívánja szemléltetni a magyar-amerikai vonatkozásokat a legrégibb idők anyagától máig. A kiállítás legértékesebb anyagát aztán egy Amerika-Intézetben őhajtja őrizni?”²⁹ Márkinak a következőket írta erről Rácz Rónay: „Méltóságod tudja a Külügyi Társaság-gal történeteket. Azok az urak a szó szoros értelmében hazabolondítottak, az am. tört. kiállítás megrendezésével s az Am. Intézet felállításának s ezzel kapcsolatban Amerikába való kiküldetésemmek ígéretével, de bizony hónapok teltek el s az ígélet csak ígélet maradt.” (1924. június 14.) Állás nélkül, súlyos anyagi gondokkal küzdött, szűkösen élt beteges feleségével. Némi pénzhez úgy jutott ekkoriban, hogy gyűjteményéből volt kénytelen eladogatni egy-egy darabot, mint például Lincoln saját kezű levelét, Újházi Klára³⁰ leveleit, hogy meg tudjanak élni.

1923. január 25-étől kezd levelezni Feleký Károllyal. Levélváltásuk négy éve alatt egymás adatait egészítették ki, és beszámoltak egymásnak kutatási eredményeikről. Még ez évben súlyos betegségen esett át: has- és mellhártyagyulladás két hónapig feküdt a Szent János kórházban. Olyan nyomorúságos körülmények közé került ezután, hogy kénytelen volt elhagyni a fővárost. Békésre költözött, ahol 1924. február 1-jétől 1925. végéig lakott. 1924. őszén mégis újra tervbe vette, hogy Amerikába utazik néhány hónapra, Felekýtól várva támogatást, az út azonban csak reményeiben élt. Hol a végső kétségbeesés gyötörte: „Higýje el, sokszor fog el a keserűség, a kétség, vajon érdemes volt-e hosszú esztendőket, évtizedeket áldozni a mi munkánkra” (Feleký Károlyhoz 1926. július 22.), hol pedig tele volt tervekkel: „Szeretnék számszerű összehasonlítást tenni a két nemzet kölcsönös irodalmáról. Én ugyanis összeállítottam az amerikai vonatkozású magyar könyvek bibliographiáját. (Egyelőre még csak a könyvekét s most dolgozgatok az újság, folyóirat stb. megjelent cikkeken). De eddig nem tudtam többet kihozni 158 könyvnél. (Fordítás, szépirodalom nincs benne) [...] Nem lehetne esetleg valamelyik amerikai angol tudományos folyóiratban írni erről a tárgyról (Amerika magyar bibliographiája), illetve nem-e lehetne elhelyezni valamelyikben?” (Feleký Károlyhoz 1924. június 8.) Emellett összeállította 1914-ig „mindazon könyvek, röpiratok, füzetek, folyóirati tanulmányok, újságcikkek stb. jegyzékét, amelyek valaha is Magyarországról, m.

²⁸ 1921. júl. 4-én alakult, a Magyar Külügyi Társaság keretében működött. Megalakulásáról lásd: A magyar-amerikai testvériség ünnepe a budapesti Washington-szobor előtt. Külföldi Magyarország, 1921. 14. sz. 4-5.; Külügyi Almanach. A Magyar Külügyi Társaság évkönyve 1922. (Külügyi Könyvtár VI.) Budapest, 1922. 87.; A Magyar Amerikai Társasággal kapcsolatos iratokat 1922., 1924., 1926. évekből lásd: MOL K szekció 605.

²⁹ Póka-Pivny Béla: Magyar-amerikai vonatkozásokról. A Társaság, 1922. 11. sz. 176.

³⁰ Újházi Klára (1821-189?) Újházi László második gyermeke. 1849 végén a nyolc testvérből öt követte apját Amerikába, közöttük Klára is. A Magyarországon maradt testvéreinek levelekben számolt be kinti sorsuk alakulásáról. Többek között ezeket is közli: Bogáti Péter: Édes Pólim! Budapest, 1979.

dolgokról (historia, geogr. pol. szépirod. természettud.) stb. stb. angol nyelven megjelentek.” (Márki Sándorhoz 1921. augusztus 25.) „Teli vagyok anyaggal, millió terv van bennem [...] Tervbe vettem egy kis könyvsorozat megindítását és kiadását »Amerikai Magyar Könyvtár« czímen. (A régi »Olcso Könyvtár« mintájára és külső formájában.) Programmon lenne: »A magyarság Amerikában«, »Az am. magy. telepek története«, »A magyar emigráció Amerikában«, »A magyar elem Amerika politikai, gazdasági és kulturális életében«. »Amerika és Magyarország egymáshoz való viszonyai.« »Amerika a magy. irodalomban« stb.” (Felek Károlyhoz 1924. június 8.) Magyarság és Amerika című művét szerette volna angolul is megjelentetni. Szívesen bocsátott kutatásaiból adatokat mások rendelkezésére, azonban nehezményezte, hogy azok munkáikban nem tesznek oly módon említést róla, mint ahogy azt megérdemelné. Ezért neheztelt Hajnal Istvánra (1892–1956),³¹ de főként Pivány Jenőre, akit azért is hibáztatott, mert nem néz alaposan utána az egyes adatoknak, míg ő utánament a „tegnap szekérnyomának” is. Sok adatot küldött Pásztor Árpádnak (1877–1940)³² a Világban közölt történelmi cikksorozathoz,³³ Kende Gézának pedig a Magyarok Amerikában című művéhez. A napi sajtóból értesült Gulyás Pál Magyar életrajzi lexikona első füzetének megjelenéséről.³⁴ Ennek kapcsán 1925. október 14-én Gulyáshoz adatszolgáltatást felajánló levelet írt, 32 személyről mellékelte életrajzi adatokat³⁵ „próba-küldemény”-ként a készülő lexikonhoz, továbbiakat is ígérve. 1927. február 4-én kelt levelében – amely a jelenleg rendelkezésünkre álló utolsó is egyben – pedig egy teljesen új Benyovszky Móric³⁶ életrajz megírásáról tájékoztatta Benyovszky Rudolfot. Levele szerint kutatásai addig ismeretlen okmányokhoz juttatták, és a szóban forgó 11 iratot fel is ajánlotta. „Nagyon természetes, hogy amennyiben Gróf Ur-nak tetszik, a családi levéltár részére szívesen szolgálak az én fölkutattam amerikai okmányok másolatával”.

Ezután még további két adat valószínűsíthető vele kapcsolatban: az egyik 1929-ből származik,³⁷ a másik az 1992-ben megjelent Magyar írói álnév lexikonban

³¹ Hajnal István történész, egyetemi tanár, 1920-tól az Országos Levéltár tisztviselője, 1921-től magántanár, 1930-tól az újkori egyetemes történelem ny. r. tanára.

³² Pásztor Árpád hírlapíró, író, világlíró, színes útirajzok és riportok szerzője. Többször tett hosszabb utazást Amerikába. Idevonatkozó műveiből: Tengeren innen és túl. Budapest, 1909.; Budapesttől a föld körül Budapestig. Budapest, 1911.; Amerika Kanadától Panamáig. Budapest, 1924.

³³ „Világos után” sorozatcímével 1923. febr. 2. és 1923. márc. 9. között összesen 30 cikk jelent meg.

³⁴ A lexikon Szinnyei József Magyar írók élete és munkái kiegészítő sorozata alcímmel jelent meg, Budapest, 1925. Összesen hat füzet került kiadásra.

³⁵ Lelőhely: OSZK Kézirtár Gulyás Pál Fond 36/1197, 1466, 2093, 2099, 2131, 2159, 2185, 2187, 2189, 2193, 2220, 2254, 2258, 2368, 2373, 2393, 2394, 2409, 2410, 2466, 2580, 2586, 2614, 2700, 2769, 2779, 3006, 3069, 3113, 3144, 3303, 3444.

³⁶ Benyovszky Móric Ágost, gróf (1741–1786) utazó, emlékiratíró. Részt vett a hétéves (1756–1763) és a lengyel-orosz háborúban (1768–1769). 1776-ban Madagaszkár királyává választották. Később Amerikába, majd 1785-ben ismét Madagaszkárra hajózott.

³⁷ Lelőhely: MTAK Kézirtár. Egyéb iratok. K 813:1929/25., 162., 224., 1330.

található, miszerint 1935-ben a Bélyeggyűjtőbe írt.³⁸ E folyóirat Rácz Rónayt gyár-igazgatóként említi, és ez azt engedi feltételezni, hogy váratlan fordulat következhetett be életében, hiszen korábban – leveleinek tanúsága szerint – sanyarú szegénységben élt. A róla közölt nekrológ³⁹ szerint Amerikából hazatérve került az Első Magyar Bélyegzőgyár Rt. élére, és így jutott kapcsolatba a filatéliával. Budapesten halt meg 1937. május 27-én.⁴⁰

Az eddig összegyűjtött levelei rávilágítanak Rácz Rónay Károly életének egy-egy szakaszára, azonban a teljes életút és munkásság felderítésére további kutatásokat folytatunk. Célunk az is, hogy kéziratban maradt műveit felkutassuk és az érdeklődők számára hozzáférhetővé tegyük, mivel reményeink szerint nem semmisültek meg teljesen. Terveink között szerepel a Vasváry-gyűjteményben őrzött levélmásolatok szövegének teljes közlése is. Minden további adatot köszönettel fogadunk.

Az alább olvasható két levél (Márki Sándorhoz, Hamburg, 1921. augusztus 3. és Feleký Károlyhoz, Budapest, 1923. január 25.) betekintést ad a Rácz Rónay Károly által végzett kutatásokba. (A leveleket betűhív átirásban közöljük.)

³⁸ A magyar lebetűzések (lebélyegzések) történetével kapcsolatban jelentek meg szakcikkei az 1930-as években.

³⁹ A Bélyeggyűjtő, 1937. 6. sz. 121.

⁴⁰ A gyászjelentés szövege: "Rácz Rónay Károlyné szül. turovi Jahoda Mária felesége, özv. turovi Jahoda Károlyné szül. Turcsek Mária anyósa, turovi Jahoda Jolán sógornője, turovi Jahoda Károly sógora ugy a maguk, valamint az egész rokonság nevében fájdalommal tudatják, hogy a szeretett jó férj, vő, sógor és rokon Rácz Rónay Károly ügyvezető gyárigazgató folyó évi május hó 27-én hajnali 3 órakor, életének 49-ik, boldog házasságának 18-ik évében, rövid szenvedés után, a szent kener szentségével megerősítve visszaadta lelkét Teremtőjének. Felejthetetlen halottunk földi maradványait folyó hó 30-án délután 4 órakor fogjuk a X. ker. új köztemető halottasházában a róm. kath.egyház szertartása szerint beszentaltni és ugyanazon temetőben nyugalomra helyezetttni. Az engesztelő szent miséldozatot folyó hó 31-én reggel 9 órakor a józsefvárosi plébánia templomban fogjuk a Mindenhatónak bemutatni. Budapest, 1937. május hó 28-án. Áldás és béke poraira! Lakás: VIII. Baross-u. 77. Községi temetkezési intézet: VIII. Baross-utca 67. Telefon:1-303-17." A gyászjelentés Bodó Ibolya (Budapest, OSZK) szívességéből került a Somogyi-könyvtár Vasváry-gyűjteményébe.

1. levél

Hamburg. 1921. augusztus hó 3-án
Benecke Strasse 48. ptr.

Igen tisztelt Tanár Úr:

Junius hó 14-én kelt nagybecsű sorait, csupán most köszönöm meg, tekintettel ama körülményre, hogy előbb az átköltözéssel járó gondok közepette, zavarni nem akartam. Végtelen hálával vettem Tanár úr szíves, jóakarátú érdeklődését – az amerikai magyar emigrációról írott kézirati – művem iránt s annál is inkább, mivel sok jóakaratra eddig nem igen találtam. Mint helyhöz kötött, nehezen küzdő ember, – itt is, Amerikában is, – mindig távol szülőhazámtól, bizony csak hosszadalmas, fárasztó utánjárással tudtam és tudok a szükséges segédművekhez jutni.

Közel tizenöt esztendeje, hogy hozzákezdtam az emigráció amerikai történetjének kutatásához, páratlan s teljesen egyedülálló anyagot gyűjtöttem össze, rég elfeledett, ma már egyáltalán nem ismert adatokat, rengeteg egykorú emigráns levelet, naplótöredéket, kisebb-nagyobb feljegyzést, amely feldolgozva az Emigráció amerikai történetjének teljes egészét adja. A munka kész, csupán az utolsó simításokat végzem rajta s néhány kisebb bővítést azoknak az újabb adatoknak nyomán, melyeket itteni kutatásaim eredményeztek.

Az „Új Magyar Szemle”⁴¹ júniusi füzetében Pethő⁴² szerkesztő úr volt kegyes művem u.n. Bevezető sorait közölni s ígéretet tett, hogy esetleg a Történelmi Társulatnál szorgalmazni fogja, hogy művem valamilyen formában, teljes egészben megjelenhessék. Sikertülni fog-e a mai viszonyok között, – kitudja? Sok reményem nincs hozzá. Pedig érdemes lenne. Hiszen az emigráció amerikai történetje – Kossuth diadalútját kivéve, – mindmáig feldolgozatlan s még a szakemberek előtt is jórészt ismeretlen s az én művem lenne az első és egyetlen, amely annak teljes képét igyekszik adni.

A kiindulási pont Komárom kapitulációja. Eredeti okmányok alapján mutatom ki, hogy már a vár átadási feltételeinek tárgyalásai alatt a komáromiak Újházy⁴³ elnöke alatt formális „Kivándorlási Társaságot” alapítottak s inkább – a szó megszokott értelmében vett – „kivándorlók”, mintsem „politikai menekültek” voltak. Reámutatok arra, hogy miért választották Amerikát s nem az elsőbbségre vett Ausztriát s ezzel kapcsolatban „kivándorlásuk” valódi – célját. Világos, elfogadható adatokat nyújtok az amerikai emigránsok valódi számáról s csoportosítom őket: a komáromi-; svajcz-badeni-; törökországi-; angliai csoportokba az időrendi beosztás

⁴¹ 1900-ban indult politikai, társadalmi, irodalmi és művészeti havi folyóirat volt. Többszöri szünetelés után 1921 végén végleg megszűnt.

⁴² Pethő Sándor (1885-1940) publicista, történész. 1912-ben szerkesztője az Élet c. folyóiratnak. A Magyarság című napilapnak pedig 1934-38 között főszerkesztője volt. 1938-ban egyike alapítói a Magyar Nemzet c. napilapnak.

⁴³ Újházy László (1793-1870) földbirtokos, politikus. 1849-ben Komárom kormánybiztosa. A forradalom idején elhagyta neve végéről a nemesi származást jelző y-t és nevét azután i-vel írta. Lásd: Bogáti Péter: Édes Pólim! Budapest, 1979. 9. A szabadságharc leverése után az USA-ba emigrált, ahol megalapította Új-Budát Iowában, majd Sirmezőt Texasban.

szerint. Mintegy 1217 amerikai magyar emigráns nevét, személyi adatait sikerült felkutatnom a Kertbeny⁴⁴ alig 300 am. emigránsával szemben.

Bemutatom amerikai életük mikéntjét, gazdasági és politikai törekvéseiket, céljait, egész sorsukat; az európai emigrációtól való izoláltságuk s a Kossuthtal való szakítás miértjét; az újbudai emigráns gyarmat való történetét, ami egészen más-ként fest, mint a Miss Wilson – tanár úr által is ismert, – tanulmánya⁴⁵ rajzolja. Emigránssaink szerepét a polgárháborúban, a középanmerikai, kubai mozgalmakban, a krimi-olaszországi és porosz-osztrák hadjáratokban; Amerika kulturális életében stb. stb.

Fájdalom, a mi munka eddig megjelent az am. emigrációra vonatkozólag, javarészt rosz és tévedésekkel teljes. Egykori am. újságíró kollégám, Pivány Jenő, aki pedig szeretettel és lelkesedéssel foglalkozott e kérdéssel, még ő is javarészt falsumokat ad. Munkája – „Hungarians in the Am. Civil War”, melyet, ha jó emlékszem, éppen Tanár úr kegyeskedett nagy jóakarattal ösmertetni annak idején a Századokban,⁴⁶ – hiányos és hemzseg a tévedésektől, bár jóakarató próbálkozás. Nem mond semmit, amit kellene. Alig húsz emigránsról tud névszerint, kik a polghban szerepeltek s még ezeknek sem tudja nagy értékű s még az amerikaiak által is elsikkasztott – szerepét, s valódi kilétét. Mándy,⁴⁷ Pomucz,⁴⁸ Kozlay⁴⁹ tábornokokról nem tud, nem ír neveiken kívül egyebet. Pedig utánjárással megállapíthatta volna csakúgy, mint én, hogy mind három komáromi kapituláns volt: az első a Lehell huszárok ezredese, a második, Komárom polgári rendőrfőnöke, a harmadik pedig a 25. zslj. főhdnagya s Pomucz nem tót, de somogymegyei régi, jó magyar család sarja.⁵⁰

A kalandor Utasít a „Garibaldi Guard”⁵¹ ezredesét agyondicséri, holott egyedüli szégyene volt az emigránsoknak s neve nem Utassy György,⁵² de Strasser Dávid, cirkuszi műlovar, akit a hadtörvényszék sikkasztásért egy évi „Sing Sing”-re ítelt.

⁴⁴ Kertbeny, K. M.: *Alphabetische Namensliste Ungarischer Emigration 1848-1864*. Brüssel & Leipzig, 1864.

⁴⁵ Wilson, Lillian May: *Some Hungarian Patriots in Iowa*. *The Iowa Journal of History and Politics*, October, 1913. Vol. 11. no. 4., 479-516.

⁴⁶ Az ismertetés valójában a *Történeti Szemlében* jelent meg. 1914. 595-598.

⁴⁷ Mándy Ignác (1814-1883) ezredes. 1849 július közepétől a komáromi hadsereg lovasságának főparancsnoka, Klapka ezredessé lépteti elő. 1867-68-ban gazdálkodó. A budapesti honvédménház parancsnokaként halt meg.

⁴⁸ Pomucz György (1818-1882) honvéd százados. Az iowai Új-Buda egyik alapítója, a polgárháború ezredese. 1866-ban Johnson elnök kinevezi az Egyesült Államok szentpétervári konzulává, majd 1874-től ugyanott főkonzul.

⁴⁹ Kozlay Jenő (1827-1883) volt honvédkapitány, az 54. New York-i önkéntes gyalogezred szolgálatába szegődött, 1865-ben dandártábornok.

⁵⁰ Az 1980-as évek kutatásai szerint Pomucz Gyulán született, szülei románok voltak. Lásd: Berényi Mária: *Gyulai románból – magyar honvédtiszt, majd amerikai tábornok*. (Mozaikok egy életképhez) *Békési Élet*, 1985. 3. sz. 395-398.

⁵¹ A Garibaldi Guard New York-i ezred volt, a 39. gyalogezred.

⁵² Utassy Frigyes György, eredeti neve: Strasser Dávid (?-1892) a polgárháború után Cincinnati-ban (OH) lakott, később Wilmington (DE) városában, ahol öngyilkos lett.

Megemlékszik B. Estvánról,⁵³ mint a déliek híres lovas ezredeséről, aki egy mühlhauseni könyvet is írt 63-ban.⁵⁴ Ez a bizonyos B. Estván, aki grófnak nevezte magát való nevén Batori (Berkovics) Ignác főhdgy, komáromi kap. volt, aki sohasem volt a déliek ezredese, ellenben Richmondban ajánlatot tett igenis a délieknek egy magyar lovas ezred felállítására, s amikor az erre való pénzt megkapta, azzal együtt Washingtonba szökött s ugyanezt próbálta Lincolnnal is, de itt leleplezték s menekülnie kellett. Így került aztán ide Hamburgba, majd – Ausztráliába, hol nyoma veszett.

A déliek ügyét mindössze 3 emigránsunk szolgálta különben, miről Pivány könyve nem tud: Zeyk Albert⁵⁵ szds., mint a déliek konzula Tarentben; Vállas Antal⁵⁶ egykori piarista, majd pesti egyet. tanár, mint a déliek kat. akadémiájának igazgatója s a hannoveri szárm. de a szabharczban részt vett Henningsen Károly⁵⁷ (Kossuth későbbi amerikai ügynöke is), mint Wise,⁵⁸ virginiai kmzó katonai tanácsadója.

Pivány, – de azt hiszem más sem, – arról sem tud, hogy a polghború első halottja is emigráns volt, a lengy. légióban velünk küzdött Blandovszky Konstantin,⁵⁹ ki mint szds. 1861 május 25-én esett el a polghborút bevezető Camp Jackson elfoglalásánál.

Fájdalom, nemcsak mi magyarok, de az amerikaiak is rég elfelejtették azokat a szolgálatokat, melyeket emigránsaink a polghban kifejtettek s bármiként szeretem is Amerikát, mégsem merném leírni azt, amit Pivány, hogy ezeket a szolgálatokat A. mily nagyszívűen jutalmazta.

„Az itteni nagy belharczban, – olvasom egy egykorú emigráns levélben, – a szabadság oldalán aránylag egyetlen faj sem volt annyira képviselve, mint a magyar; adott e faj Amerikának hőst, számos magasrangú tisztet s magaséremű közvitét, de mindannyian ma a köztársaságok hálátlanságának átká által sujtatnak. A kivétel itt csak szabályt erősít.” (Kelt 1865. XII. 28.) Különben a híres Zágonyi ezrds.⁶⁰ – kiről

⁵³ Estván Béla (1827-?) Radetzky alatt szolgált az olaszországi osztrák-magyar seregben. Amerikában a virginiai Richmondban élt amikor a polgárháború kitört. Pogány András H.: Béla Estván Hungarian Cavalry Colonel in the Confederate Army. New York, 1961.

⁵⁴ War Pictures from the South. London, 1863.

⁵⁵ Zeyk Albert (1828-1896) miniszteri tanácsos, a szabadságharc leverése után Amerikába vándorolt, az USA kormánya konzulként küldte Torinóba.

⁵⁶ Vállas Antal (1809-1869) tanár, matematikus. 1851 őszén hagyta el Magyarországot. 1853-ig New Orleansban egy német egyházközség papja volt, azután Nicaragua köztársaságban kávéültetvényesként élt. 1854-ben visszatért New Orleansba, ahol hajózási iskolát tartott fenn és 1858-ban tudományos akadémiát alapított, amelynek titkára is volt.

⁵⁷ Henningsen, Charles Frederick (1815-1877) hannoveri származású forradalmár. The Past and Future of Hungary című könyve 1852-ben jelent meg Londonban.

⁵⁸ Wise, Henry Alexander (1806-1876) ügyvéd, politikus, demokrata képviselő 1832-38, 1855-59.

⁵⁹ Blandowski, Konstantin, eredeti neve Bledowski (1827-1861) lengyel származású katona, mint kapitány állt be a 3. missouri önkéntes gyalogezredbe.

⁶⁰ Zágonyi Károly (1824-?) huszárezredes, 1851-ben emigrált az USA-ba, ahol a polgárháború őmagya. A springfieldi (MO) lovasrohammal írta be nevét a polgárháború történetébe. A háború után vasútépítési üzleti vállalkozásba kezdett New Yorkban. 1865-ben a New York-i Magyar Egyesület elnöke.

Pivány egy önálló tanulmányt is írt,⁶¹ – a legjobb példa, ki éhen halt. Pivány nagy baja, hogy csupán egyoldalú amerikai folyóiratok nyomán „dolgozott” s az emigráció szereplőit, való történetét, kilétüket nem igyekezett alaposan kikutatni. Csak így lehetséges, hogy amikor a polghban hdngyként szerepelt Serini Philipről emlékszik meg, azt írja, hogy ez valószínűleg „Szerényi Antal” lehetett. Holott Szerényi Antal, az egykori krassói főbíró még 1856-ban meghalt Flushingban, hol a Mitschell-csldnál volt nevelő s utódja a hadügyér Mészáros Lázár⁶² lett, s az a bizonyos Serini sem Antal, sem Philip, hanem Szerényi János egyk. honv. őrmester, aki Sumláról 1851-ben jött Amerikába.

Megemlékezik valahol a Rev. Stearnék⁶³ „magyar kör”-éről is s annak egyik tagjáról Thuoltól⁶⁴ azt írja, nem tudja mi lehetett az eredeti neve. Pedig csak egy kis komoly utánnézés Nagy Ivánban, vagy bármely m. nemz. könyvben s reájött volna, hogy 1200 óta mindig Thuolt volt (de gen. Kis- és Nagyselmecz); s az illető Viddinben renegál, majd Aleppoból Knetty⁶⁵ tbnok magával viszi Londonba s Kossuth – egy Asbóthhoz⁶⁶ írt ajánló levelével 1853 januárjában megy Amerikába. Különben nváradí szül. husz. szds. s arról nevezetes, hogy Viddinben házasodott s ez volt az első emigráns „lakodalom”.

Xántus Jánosról⁶⁷ is megemlékezik valahol s a 41-ben kivándorolt Haraszthyval⁶⁸ emlegeti együtt, jóllehet Xántus, csak 1852-ben, mint besorozott cs. közbítész emigrál. Nyomatott írásban sohasem akartam reámutatni Pivány kollégám ilyen szarvas hibáira, nehogy a roszakaratú elfogultság vádjával illessenek, pedig igazán

⁶¹ Zágonyi, a springfieldi hős. Emlékezés az amerikai polgárháborúban részt vett magyarokról. Philadelphia (PA), 1910 és Budapesti Hírlap, 1910. aug. 30. 1-3.

⁶² Mészáros Lázár (1796-1858) altábornagy, a szabadságharc hadügyminisztere, majd tábornoka. Világos után törökországi, angliai majd amerikai emigrációba vonult. Farmer, majd házitanító az USA-ban. Később Angliában telepedett le.

⁶³ Stearns, George Luther (1809-1867) bankár, üzletember. Érdeklődést tanúsított a magyar ügy iránt. Bostoni házában alakult meg és tartotta rendszeres összejöveteleit a „Bostoni Magyar Klub”. Lásd: Nagymagyarország, 1939. jún. 15. Róla: The Life and Public Services of George Luther Stearns. Philadelphia, 1907.

⁶⁴ Thuolt István százados, huszártiszt. Kalapsza János lovardáját vette át Bostonban.

⁶⁵ Kmety György (1813-1865) honvéd tábornok. A szabadságharc után emigrációba vonul. Mohamedán hitre tér és belép a török hadseregbe. 1856-ban hadosztályparancsnok. 1862-ben nyugalmazták, Londonban telepedik le.

⁶⁶ Asbóth Sándor (1810-1868) honvédtiszt, mérnök, az amerikai polgárháború tábornoka. 1866-ban Grant elnök az USA argentinai követévé nevezte ki.

⁶⁷ Xántus János (1825-1894) néprajzkutató, a pesti állatkert alapítója és 1866-ig igazgatója, az MTA levelező tagja. Amerikai élményeiről lásd: Xántus János levelei Északamerikából. Pest, 1858.; Utazások Kalifornia déli részeiben. Pest, 1860.; Letters from North America by John Xántus. Detroit, 1975.; Travels in Southern California by John Xántus. Detroit, 1976.; The Fort Tejon Letters 1857-1859. Tucson, 1986.

⁶⁸ Haraszthy Ágoston (1812-1869) utazó, földrajzi író. 1840 márciusában indult amerikai körútjára, amely közel két évig tartott. Visszatérte után nem sokkal újra Amerikába ment, ahol családjával telepedett le. A kaliforniai szőlőművelés megteremtője. 1868-ban Nicaraguába költözött, itt többek között fűrésztelepet és fáfeldolgozó üzemet létesített. Amerikai útjáról megjelent kötete: Utazás Északamerikában. 1-2. kötet. Pest, 1844.

szükséges lenne sokszor; mert tévedésbe ejti a gyanutlan olvasót s nincs mindenkinek módja, ideje kikutatni a – valóságot.

Valószínű, hogy az én művemnek is megvan egy és más hibája, hiszen nem vagyok az a fölkészültségű – historicus, aki – szeretnék lenni. De ennek ellenére is – s erről megvagyok győződve, – az avatottabb és alaposabb szakembernek olyan és annyi pozitív és új adatot gyűjtöttem össze, amelyet forrásmunkának használhat. S amennyiben ez sikerült, úgy célomat – elértem. Különben, mihelyst készen leszek művem legépirásával, bátorkodom majd egy példányát Tanár urnak elküldeni, szíves átnézés céljából. Végtelen hálával venném ugyanis, ha majd kegyeskednék reámutatni az én hibáimra, tévedéseimre, hogy azok korrigálhatók legyenek.

Annak idején méltóztatott megígérni, hogy „Amerika és a magyarság” című becses értekezését – amennyiben kb. egy hónap múlva erre figyelmeztetem, – elküldeni kegyeskedik. Nagyon szépen kérem tehát most ujólag s ígérem, mihelyst áttanulmányozom, hálás köszönettel azonnal visszaszármaztatom. Egy hónappal ezelőtt – Tanár úr értesítése alapján – lementem Berlinbe s Grager^o tanár úrral ott néztem utána, hátha a Geogr. Institutban megtalálom, de különösképpen, éppen a Földr. Közl. 1893-ik évfolyama – elveszett.

Ne méltóztassék rosznéven venni tehát, ha csak Tanár urat terhelem, de – más utat nem tudok. Összeköttetésem odahaza nincs, hogy máshoz fordulhatnék s anyagi helyzetem nem olyan, hogy ma – hazamehetnék, pedig a múzeumban is utána kellene néznem egy és más dolognak, szintűgy Bécsben is. S bizony hosszú esztendőök során sokszor a szájamtól kellett megvonnom a falatot, hogy a kutatási költségekre teljék. Igen szép könyvtárat szereztem az emigráció irodalmáról s a háború – rokkantságom mellett, – azt is magával vitte. Felsőzempléni öreg családi kúriám az orosz betörés folytán romhalmazz lett s könyveim mind odavesztek irataim egy igen nagy részével egyetemben, amit még egyszer megszerezni – lehetetlen.

S végül még egy kérdés:

Ha jól emlékszem Tanár Úr Rákócziról írott hatalmas művében⁷⁰ írja, hogy Rákóczi Lengyel- Franciaország közötti hajóútján, valahol Hull környékén partraszállva megéjszakázott Washington György nagyszüleinek hajlékában. Kaphatnék erre közelebbi adatot, mivel már nem emlékszem világosan a tényre s szeretném, mint jellegzetes „kapcsolatot”, történelmi véletlent – idézni. Kutatásaim közben odakinn ugyanis reájöttem arra, hogy a mi kapcsolataink Amerikával tényleg a Rákóczi kornál kezdődhetnek. Egy Philadelphiában megjelent régi könyvben ugyanis azt a feljegyzést találtam, hogy 1713-ban a Raritan-völgyben „lengyel emigránsok” telepedtek meg s „reformatus egyházközséget” alapítottak. Talán közeli a feltevés, hogy ezek között Rákócziánusok is lehettek. Néhány felfedezett „lengyel” név Knez (Kenéz?), Brekowsky (Barkói?), Wledor (Wladár?) stb. erre enged következtetni, hiszen a lengyel nemzetségi könyvekben seholsem találtam ilyen, vagy

^o Grager Róbert (1887-1926) irodalomtörténész. 1916-tól a berlini egyetem magyar tanszékének tanára. Az ugyanabban az évben megalapított berlini Magyar Tudományos Intézet (Collegium Hungaricum) első igazgatója.

⁷⁰ II. Rákóczi Ferencz. 3. kötet. 1709-1735. Magyar Történelmi Életrajzok. 1910. XXVI. évf. 1-5. füzet. Budapest, 1910. 333-334.

hasonló nevekre, viszont az is kétségtelen, hogy a lengyelek mind katolikusok voltak javarészt s lengyel protestáns egyházközség maiglan sincs Amerikában. Nem lehetséges-e, hogy a Lengyel földre bujdosott kuruczok összekeveredve lengy. emigránsokkal, együtt mehettek tengerentúlra? Hiszen okmányokkal tudom bizonyítani, hogy az 1831-iki lengy. felkelés emigránsainak egy csapata is a sárosi (hanusfalvai) szül. Krajsir Károly⁷¹ magy. orvosdoktor vezérlete alatt költözött Amerikába s telepedett meg a Maryland állami Ellicorts Millben 1833-ban. Lehet-e tehát tört. alapja, ha valószínűvé teszem, hogy a raritani telep lengyelei között magyarok, kuruczok is voltak?

Szíves válaszát előre is köszönve vagyok alázatos tisztelője Rácz Rónay Károly Sekretär des „Ung. Handelskammer zu Hamburg.” Kgl. Ung. Konsulat. Benecke Strasse 48.

⁷¹ Krajsir Károly (1804-1860) orvos, nyelvész, a lengyel forradalmárok seregében ezredorvos. 1833-ban New Yorkba került. 1837-ben a marylandi Baltimore mellett, Ellicott's Millsben magángimnáziumot létesített, nyelvészeti munkákat is publikált. 1844-ben Bostonban, majd 1851-től New Yorkban élt.

2. levél

Budapest, 1923. Január 25.

Dear Mr. Feleky:

Bocsássa meg e sorokkal való alkalmatlankodásomat, de régen szerettem volna már fölvenni Önnel az érintkezést, s amennyiben ez Amerikában jártam idején, – a kenyér gondja miatt, – fájdalom, nem volt lehető személyesen, így legalább most, levélileg próbálom meg.

Tudom, hogy Ön az amerikai magyar emigrációnak legfáradhatatlanabb kutatója, s Ön is tudja, – legalább Pásztor Árpádhoz intézett egyik közelebbi leveléből ezt látom, – hogy magam is foglalkozom ezzel a kérdéssel. Tizenhét esztendő óta járok az amerikai bujdosóknak rég betaposott nyomában, fölkutattam két világrész minden érdemesebb könyvtárát, gyűjteményét, családi levelesládákat s olyan anyagot sikerült fölkuatnom s összegyűjtenem, a mi lehetővé tette, hogy megírjam az amerikai emigráció történet[ét]. Négy hatalmas kötetet (á 35-40 ív) adna e munka, ám, mikor jelenhetik meg, csak az Isten a tudója! Mi nálunk erre nincs pénz, bár kecsgettettek vele, hogy esetleg az Akadémia kihozza, de két esztendő óta húzódik – pénz híján a dolog, – úgyhogy már nincs reményem hozzá, hacsak az Atheneum – Pásztor uram közvetítésével, – meg nem könyörül rajta.

Szeretném ezt a művet átolvasás végett átküldeni Önnek, de ez ma lehetetlen. Az eredeti, írott példányt – félve az esetleges útközbeleni elkallódástól, nem merem, másod példányom pedig egyelőre még nincs, mert hiszen a leírógépelésért oldalként ma 30 Kor-t számláznak, s fájdalom nekem nincs jelenleg 70-75.000 koronám, hogy ezt eszközölhessem. Pedig tudom, hogy nemcsak érdekelné, de itt-ott esetleg néhány adatot korrigálni és pótolni is tudna a saját kutatásai nyomán. Pld. a műhöz csatolom az amerikai emigránsok névjegyzékét, ellátva életrajzi adatokkal s bár nem teljes, hiszen nem is lehet ma már, de az egyedüli a maga nemében. 1726 amerikai magyar emigráns nevét sikerült kiásnom eddig, a mi ha meggondoljuk, hogy Kertbeny a maga tévedésekkel teljes névjegyzékében alig 300 amerikai emigránst szerepeltet, határozott eredmény s bizonyára nem tudok még sok olyanról, aki az Ön nagyszerű gyűjteményében szerepel. Jó lenne az egymás adatait kölcsönösen kiegészíteniünk. Én meg is kezdem.

Pásztornak – a „Világ” részére küldött, – mindenképpen értékes cikkében⁷² Pomutzról írván, megemlékszik valami Kompolthy Tivadarról.⁷³ Én mindjárt mondtam Pásztornak, hogy ez tévedés lehet. Kompolthy Tivadar sohasem járt Iovaban, nem is járhatott, mivel 1861-ben még alig tíz éves fiú volt s csak később, 1870-ben mint tengerész növendék, ment ki rövid két hónapra s ez időből írott két New Yorki levele a Vasárnapi Ujságban meg is jelent. Volt ellenben Iovában, Uj-Budán egy Kompér Péter nevű, somogy megyei származású emigráns huszár szds, komáromi kapituláns s valószínűnek tartom, hogy ő lehetett Pomutz Ön által jelölt

⁷² Feleky Károly: Világos után. Pomucz Gyuri. Világ, 1923. febr.17. 3-4. Rác Rónay a cikket valószínűleg kézirat formájában látta.

⁷³ Kompolthy Tivadar (1852-1907) szerkesztő, nyomdász. Műve: Amerikában. Elbeszélések s rajzok az amerikai életből. Veszprém, 1885.

„Kompolthy”-ja. Nincs kizárva, hogy Kompér odakiűn fölvette a Kompolthy nevet, amint az ilyen névváltoztatások gyakoriak voltak emigránsainknál. (Löffler = Kanalassy, Blauhorn = Kékesy, Számvald = Stahel, Schultz = Birányi, Strasser = Utassy, Eisler = Vasfy, Boeck = Bekey, Gallik = Gálfy stb.) Tessék talán ilyen értelemben utána nézni. Ez a Kompér idehaza a forradalom előtt technikus diák volt. Iovában írással is foglalkozott s néhány cikke megjelent Boernstein – kinek neje különben budai származású magyar hölgy volt, – St. louis lapjában az „Anzeiger d. Westens”-ben, egy pedig itthon, Oxford. Ia. 1861. decz. 29-iki keltezéssel a „Hortobágy” 1862. évf. 1. sz. Állítólag Ia.-ban valami vasútépítésnél is alkalmazva volt. Ezek a körülmények azt látszanak igazolni, hogy Kompér – Kompolthy egy személy. „ő is somogymegyei Pomutz is, mint technikus-diák, értett a térképezéshez stb.

Én művemben megírtam Uj-Buda teljes történetét s azt hiszem sikerült fölfednem annak való históriáját, hiszen Miss Wilson – Ön által is ismert – tanulmánya nem az.

Birtokomban vannak Ujházy Klára összes levelei, amelyek csaknem egy napló folyamatosságával számolnak be a komáromi kapitulációtól a texasi átköltözésig Ujházy és a komáromi emigránsok minden dolgáról. Ezeket csak kiegészítik az öreg U. levelei, melyek szintén nálam vannak.

Itt jut eszembe, hogy Ön Pomutzot 48-as századosnak mondja. Nem volt az. Sem nemzetőri, sem honvéd százados. A forradalom előtt juratus s Ujházyval Pesten akadt össze, amikor ez egy vadász-csapatot szervezett s mint magán titkárját alkalmazza. Így kerül vele Pozsonyba, Debreczenbe, majd Komáromba, ahol polgári rendőrfőnöknek nevezi ki. Mint ilyen szerepel a korabeli komáromi plakátokon s amikor a vár átadási feltételeinek tárgyalásai alatt Ujházy agitálására s elnöklete alatt (jegyző: Kászonyi, pénztárnok: Mednyánszky) megalakul a „Kivándorlási Társaság” (minden tag 250 ezüst tallért tartozott befizetni s maga Klapka a hadipénztárból 1500 forintot adott), Pomutzot és Schultz-Birányit⁷⁴ teszik meg a kivándorolni akarók uti-marschalnak. Ennyit Pomutzról.

Különben én kimutatom, hogy a komáromi „kivándorlók” előre kitervelt programmal, a gyarmatalapítási programmal indulnak útnak e célból küldik előre Sumlára Kossuthhoz Csomortányi Lajos⁷⁵ őrnagyot s Pragay⁷⁶ és Fornet⁷⁷ Amerikába. Kossuth nemcsak magáévá tette Ujházyék tervét s a törökországi mene-

⁷⁴ Birányi István, Schultz (1815-1856) újságíró, ismeretterjesztő író. A szabadságharc bukása után Új-Buda egyik megalapítója Iowában.

⁷⁵ Csomortányi Lajos (1820-?) honvéd őrnagy. 1838-tól önkéntes, 1848 márciusától hadnagy. Komáromi kapituláns. Emigrál, 1851-től aranyásó Kaliforniában.

⁷⁶ Pragay János (?-1851) alezredes, Komárom feladása után emigrált. New Yorkba kerül, majd 1851-ben a spanyolok ellen indított függetlenségi háborúban a kubai forradalmi haderő parancsnoka Lopez tábornok seregében. A döntő vereségük bekövetkeztékor öngyilkos lett.

⁷⁷ Fornet Kornél (1818-1894) a szabadságharc őrnagya. 1849 végén érkezett az Egyesült Államokba. A New Jersey-i 22. önkéntes gyalogezredet szervezte meg, az amerikai polgárháború ezredese, majd gazdálkodó. Később visszatért Magyarországra. Mohácson sótári hivatalnokként kapott állást.

kültek körében propagálta és támogatta, sőt Prick Józsefet⁷⁸ egy a komáromiak Kivándorlási Társaságához hasonló „Amerikai Egylet” alapítására hívta föl, hanem úgy Prickéket, mint Ujházyékat abban a reményben ringatta, hogy ő is majd velük telepszik. Ez a hitegetés lett tulajdonképpen Uj-Buda végzete. Amikor ugyanis a sumlaiak Prickkel Amerikába kerülnek s várják az Uj-Budára való telepítésüket, – pénzüik nem lévén Corcoran⁷⁹ new yorki bankár hajlandó lett volna finanszírozni, ha Kossuth erkölcsileg támogatja s 124 főnyi emigránst le is szállíttat Chicagoba előre, – Kossuth megérkezésekor Prick levelet intéz hozzá, de Kossuth ekkor már hallani sem akar a letelepedésről, sőt még az erkölcsi támogatást is megvonja, amikor Prickhez így ír:

„Nekem mindenek előtt a haza megmentésének szent érdeke forogván szemem előtt, egyedül s kizárólag ez eszmének élek; gyenge és megtörött testi erőmet, mint egy galvanikus hatalom, csak ez tartja össze. Ha egyszer célomat kivitem, vagy ha olyan szerencsétlen lennék annak kivitele felett kétségbeesni: összefogok omlani, mint egy test, melyet a vitalitás elhagyott. Ennélfogva én a telepi kérdést körömmön kívülinek vagyok kénytelen tekinteni, mert nem helyeselhetem azt, hogy valaki magyar létére hazájának jövőjén kétségbeesék, már pedig a letelepedés expatriáció, vagy legalább ilyesminek adná tanuságát.” (Prick kézirati naplótöredéke; Birtokomban.) Ugyanilyen választ kap Ujházy is, amikor St. Louisban Pomutz kíséretében fölkeresi.

A sumlaiak letelepedéséből hát nem lett semmi, Corcoran visszavonult, a Chicagóban várakozók mehettek a szélnek s Ujházy megindult Texas felé új birtokot keresni.

Kossuth visszatérve Angliába, már megbánta ezt a merev és következtelen álláspontját s már egy 1852. szept. 9-én kelt s Asbóth Sándorhoz intézett levelében így szól:

„Azt írja Hajnik,⁸⁰ hogy a jövai telepedést elismerés helyett siberiai száműzéshez hasonlítják. Bizony szép, hát Ujházy, Spelletich,⁸¹ Majthényi,⁸² Madarász,⁸³ Varga⁸⁴ stb. Siberiába exilálták magukat? Siberia az, hol a föld értéke 3 hónap alatt oly

⁷⁸ Prick József (1823-1872) jogász, a szabadságharc alatt Torontál vármegye főjegyzője. Követte Kossuthot az emigrációba. 1851-ben Angliába, majd az Egyesült Államokba ment. A menekültek letelepedését szorgalmazta. 1868-ban hazatért Magyarországra.

⁷⁹ Corcoran, William Wilson (1798-1888). Bankár, filantrop, 1869-ben alapította a Corcoran Gallery of Art-ot.

⁸⁰ Hajnik Pál (1808-1864) ügyvéd, politikus, pesti rendőrfőnök. Kossuth kísérője amerikai útján. Hazatért Magyarországra.

⁸¹ Spelletich Bódog (Felix) (1815-1890) ügyvéd, őrmagy, politikus, a szabadságharc kormánybiztosa, majd katonája. A bukás után több évi hányattatást követően az USA-ban telepedett le, 1868-ban hazatért.

⁸² Majthényi József, báró (1814-1888) képviselő, földbirtokos, somogyi főispán és a forradalmi felsőtábla jegyzője volt. A szabadságharc bukása után emigrációba kényszerült. 1851-ben az USA-ba ment.

⁸³ Madarász László (1811-1909) ügyvéd, politikus, 1851-ben került az Egyesült Államokba, ahol gazdálkodóként telepedett le.

⁸⁴ Varga Ferenc (1817-1902) ügyvéd, egykori torontáli alispán, a szabadságharc kormánybiztosa. 1851-ben érkezett az USA-ba, ahol jelentős közéleti és üzleti sikereket ért el.

mértékben megduplázta a capitalist, a mint nyugoti New-Yorkban 5 év alatt nem duplázhatja! – Lássák. Hajnik bolondot csinál a visszajövetelével. – Ilyenek az emberek.” (Eredet. birtokomban.)

Érdekes különben, hogy Ujházy 100 itthoni családot akart kivinni Uj-Budára. Körlevelekkel árasztotta el Magyarországot s valósággal kívándorlásra csábít. (Ma becsuknák e címen.) Kezeim között van egy ilyen körlevele, valóságos prospectus (a mai „real estate” ősi mintája) s már nemcsak farmereket toboroz, de – ”a tudományos szaktehetségek képviselőit” szükséges a telepben: 1.) orvos, ki egyszersmind gyógyszerész is legyen; 2.) gyakorlati mérnök; 3.) kertész s egyszersmind botanikus; 4.) vegytanár egyszersmind geologus; 5.) matematikus; 6.) physikus és mechanikus; 7.) egy pár magyar literator, kik közül egy történettudós; 8.) olyan ki a görög és latin literatúrákban oktató lehet; 9.) egy pár gyermek tanító; 10.) egy veterinarius; 11.) egy lithographus; 12.) egy pár zeneművész...” Sic! „Az iparosok sorából szükséges 2 magyar szabó, 1 szűrszabó, 1 szűcs, 1 tímár, 3 csizmadia, 1 takács, 1 kalapos, 2 kerékgyártó, 2 kovács, 2 lakatos, 1 esztergályos, 3 asztalos, 4 ács, 1 kőműves, 1 bádogos, 1 szíjjártó, 2 molnár, 1 kútásó, 1 könyvkötő, 1 üveges...”

Álom volt, sírni és megmosolyogni való, de – szép! Szeretném tudni van-e a birtokában Önnek adat az ujbudai telepesek neveiről. Kik és hányan voltak, mert én csak ezekről tudok: Albrecht Ferencz őrnagy, Amon Ferencz kmbiztos és neje, Aufricht Ferdinand és csldja, Asztalfi Kristóf hgy. Bányafi Frigyes főhgy. Baróthy László őrnagy, Berzenczey Tamás honvéd, Schultz-Birányi István hadbíró őrnagy, Böröndy Ferencz honv. Dobozy Imre honv. Drahos Ernő vésztszékzi ülnök, Farkas Lajos honv., Fekecs István honv., Gal András – Türr piemonti legiójában őrmstr., Gyöngyösi-Aulmal Imre, Hainer Ignác és csldja, Kalotai Sándor őrmstr., Karaffiath Tódor, Katona Gábor honv., Kerényi Frigyes, (Kompér Péter szds.) Koszta Miklós őrmstr. (nem „Márton”!), Kovács Gusztáv főhgy. Kükemezey Mihály szbíró, Langer Ignác törzsorvos, Liptay László ezredauditor, Lukács Sándor, felsz. biztos, neje és anyósa. Madarász, Majthényi, Nagy János honv., Nemes László honv., Piller... szbíró, Pokorny Antal hgy., Pomutz, Radnich, Szabó Ignác őrmstr., Szirmay Pál követ, Takács Ferdinand szds., Tóth János huszár, Ujházyék, Vargha, Xantus, Zichy Ottó, Zichy László, Zsarnay Pál főhgy. és Beisigél Károly szds.

Nagyon hálás lennék, ha pótolni sziveskednék, ezt a névsort. Hallom, hogy dolgozik, Pásztor mondta, az emigráció bibliographiáján. Nekem készen van szintén egy, művemhez csatolva. Nem lehetne esetleg a kettőt összekapcsolni, hiszem hogy egyik a másikat tökéletessé egészítené ki, mivel az enyém nem teljes egy csomó ujság- (angol) és folyóiratban megjelent dolgom hiányzik, míg viszont a magyar mind megvan, ez pedig Önnek nem lesz meg. Szintúgy a német dolgok. Két évi hamburgi tartózkodásom alatt ezt sikerült szintén összeszednem. Így összedolgozva aztán megjelentethetnők együtt a bibliografiát. Tessék gondolkozni rajta. Abba is belemennék, hogy kihagyom a műveimből és eladom Önnek, használja föl s jelentesse meg. Ugyancsak készen van még két művem: „A magyar zsidóság Amerikában”, ami már szedés alatt van s Önnek is voltam bátor egy gyűjtő-előfizetési felhívást küldeni (Bizony megköszönném, ha lenne eredménye), s a „Magyarság és Amerika” cz.

történelmi művem, amelyen most csinálom az utolsó simításokat. Ezt szeretném angolul is kihozni, mert páratlan propaganda munka lenne.

Ezzel kapcsolatban igen kérem, nem-e tud egy szatmári származású Leidesdorff-ról, aki San Francisco egyik alapítója volt s mint igen tekintélyes, első polgára halt meg ott. Appleton⁸⁵ megemlékezik róla ugyan, de hátha Önnek is van adata róla. Ha valamiben rendelkezésre állhatok, nagyon szívesen megteszem. Igen szeretnék hozzájutni egy könyvhöz. Évekkel ezelőtt volt a kezemben s olvastam a chicagói Publ. Lybr.-ban, jegyzeteket is csináltam belőle, de valahol – jártamban-keltemben, – elkallódtak s ma már a címét sem tudom. Valami prot. egyházi tört. mű volt s arról volt szó benne, hogy 1712-13 körül egy nagy csomó lengyel emigráns valahol a Raritan River völgyében (N.J.) telepedett meg s ezek voltak N.J. első kálomistái, akik ott egyházközséget is szerveztek. Szükségem lenne nagyon erre a könyvre, mert kimutatom, hogy a II Rákóczival lengyel földre menekült kurucok, az u.n. jaroslai bujdosók közül is többen mentek át – Amerikába. (Az első magyar politikai emigráció A-ban!) Valószínűnek tartom, hogy a Raritan-völgyben megtelepedett lengyelek zömét ezek adták. Ezt látszik igazolni az a tény, hogy a lengyelek között a kalvinizmus sohasem hódított, lengyel kalvinista nincs s tudomásom szerint ma is Amerikában lengyel-kalvinista egyház.

Nagyon érdekes lenne, ha cz a föltevésem bebizonyosodna s annál is inkább, mivel Rákóczi személye révén is van kapcsolatunk Amerikával, ki vagyonát a Jean Law⁸⁶ of Lauriston 1718-iki Mississippi-széllhamosságon vesztette el, másrészt pedig Lengyelországból – Franciaországba vivő útja közben 1712 XII. 10-én Hull közelében partra szállva, egy Mr. Washington házában töltötte az éjszakát. (Boyer: The history of the reign of Queen Anne XI. 397. p.) Georg Washington ugyan még csak 20 esztendő múlva született meg Va.-ban, de van valami meghatározó abban a legendában, amely a szabadságküzdelmeknek ezt a két halhatatlan nevét olyképp fűzte egybe, hogy Rákóczi, Washington őseinek telkén lépett először Anglia szabad földjére...

Ha nem esik terhére, igen kérem nézze meg valahol Krajtsir Károly: „The Poles in the United States” cz. könyvét. Megj. 1836-37. Talán abban található valami szintén a fentebb említett Raritan-völgyiekről s viszont kell hogy beszámoljon az ő és társai kiköltözéséről is. Vele a 31-iki lengyel fölkelésben szereplő magyarok is mentek ki. Kik és mennyien, talán ír róla. (Ez lett volna a II. pol. magy. emigr.)

⁸⁵ Appleton, William Henry (1814-1899) kiadó. Apjával (Daniel Appleton) közösen hozták létre 1838-ban a „D. Appleton & Co.” néven cégüket. Appleton's Cyclopaedia of American Biography. D. Appleton & Co., 1856.

⁸⁶ Law, John (1671-1727) skót közgazdász. Hiteljegyekkel és a kis tőkék összegyűjtésével kapcsolatos elképzeléseit Franciaországban valósította meg, s ezzel spekulációs hullámot indított el. 1720-ban bankja csődbe jutott, ő maga szegényen halt meg Velencében.

Ha tud, vagy talál valamit egy „Count Polarecka”-ról,⁸⁷ állítólag részt vett a Washingtoni függetlenségi harcban.⁸⁸ Ennek eredeti neve Polareczky s azonos annak a Polareczky (Polereczky) Andrásnak⁸⁹ az ivadékával, aki mint Rákóczyé apródja került ki Franciaországba, hol egy huszár ezred tulajdonosa, a Szt Lajos rend lovagja és fr. gróf lett. Az én Polereczkym állítólag Lafayette kíséretében ment volna Amerikába. Azonban csak annyit sikerült megállapítanom, hogy 1800-ban visszajött Európába s hűség esküit téve az osztr. császárnak, bejöhett Magyarországra s Besztercebányán telepedett meg s ott is halt meg.

S végül, Washington „baker general”-jéről, a philadelphiai Cristopher Ludwick (Ludvig) szeretnék közelebbi adatokat, ha lenne és lehetne. Ez mint fiatal suhanc részt vett az utolsó itthoni török háborukban s 1753-ban telepedett meg Philadelphiában, mint pék. ♣ u.o. 1801. Talán a philadelphiai „Hist. Soc.”-nál tudnak többet róla, mint Appleton. Bocsásson meg, hogy ennyi mindenfélével terhelem, de tudom, hogy Önt is érdeklik ezek a dolgok, míg nekem egy és más felvilágosításért nincs kihez fordulnom – Amerikába, hová szeretnék átmenni néhány hónapra. Ha „Magy. zsidóság A-ban” cz. könyvem-nek lesz egy kis anyagi haszna, úgy azt erre szánom s a tavasszal megyek. Hajójegyet kapok gratis, tehát csak annyi kell, hogy a feleségemről, míg kiinn vagyok gondoskodni tudjak. Kedves szívességét előre is köszönöm s viszontszolgálatra örömet bármikor készen van szolgálatkész híve Rác Rónay Károly Hotel Rémi. József körút 4. III. 49.

Rác Rónay Károly amerikai magyarsággal kapcsolatos írásai

Csatangolások (Borozók, Marion), A bányász álma [Versek]. In: Az Amerikai Magyar Népszava jubileumi díszalbuma 1899–1909. New York, 1910. 236., 262–265.

Az amerikai magyarságról. Magyar Figyelő, 1913. jan.–márc. 150–155.

Szilveszter a Broadwayn. Debreczeni Független Újság, 1914. 1. sz. 1–2.

Könnyeinket..., A bevándorlók, Megint a bánya [Versek]. In: Amerikai magyar költők. Összegyűjtötte Rickert Ernő. Bp., 1920. 88–90.

⁸⁷ Polereczky Ferenc András (1737–1800) generális. Apja Polereczky András, akinek ezredében szolgált francia földön. 1762-ben a Szent Lajos-rend lovagkeresztje kitüntetését kapta. A francia udvar titkos politikai ügynöki tevékenységgel bízta meg az észak-amerikai helyzet tanulmányozására. Az 1780-as évek végén Magyarországon élt.

⁸⁸ A Polereczkyek közül a függetlenségi háborúban Polereczky János László (1748–1830) Polereczky Ferenc András öccse vett részt, aki őrnagyként szolgált. 1780 áprilisában a Lauzun-légióval került Amerikába. A háború befejeztével az Egyesült Államokban maradt. 1794-ben a Maine állambeli Pownalborough-ból Dresdenre keresztelt város első jegyzőjévé választották. 1805-től 1828-ig annak főjegyzőjeként tevékenykedett.

⁸⁹ Polereczky András (1700–1783) brigadéros, Polereczky János László és Polereczky Ferenc András apja. 1722-ben a Bercsényi-huszárezredbe jelentkezett. 1737-ben kapta XV. Lajostól a királyi és katonai Szent Lajos-rend lovagkeresztje kitüntetését. 1743-ban huszárezredet szervezett. A Polereczkyekről lásd: Zachar József: Idegen hadakban. Budapest, 1984., és G. Kabdebó Györgyi kutatásai.

Visszhang az idegenből. Külföldi Magyarország, 1921. 10. sz. 7.

A magyar emigráció Amerikában. Új Magyar Szemle, 1921. jún. 273–276.

Az amerikai magyarság bölcsőköre I. A New York-i magyar telep. Külföldi Magyarország, 1921. 15. sz. 2–3.

Az első amerikai magyar újságíró és az első amerikai magyar újság. A „Magyar Száműzöttök Lapja.” Szerkesztette tótváradi Kornis Károly. Külföldi Magyarország, 1921. 16. sz. 7.

Amerika legelső magyarjai. [név nélkül] Külföldi Magyarország, 1922. 4. sz. 3.

Az amerikai magyar telepek története II. St. Louis. Külföldi Magyarország, 1922. 6. sz. 2.

Az amerikai magyar telepek története III. New-Orleans. Külföldi Magyarország, 1922. 7. sz. 2.

Az amerikai magyar telepek története IV. New-Buda, ahol Kossuth Lajos letelepedését előkészítették. Külföldi Magyarország, 1922. 8. sz. 8–9.

Magyarország sírásója Wilson, Amerika megmentője Kossuth. Külföldi Magyarország, 1922. 8. sz.

Az amerikai magyar telepek története V. Philadelphia. Külföldi Magyarország, 1922. 10. sz. 2.

Az amerikai telepek története VI. Haraszthyfalva. Külföldi Magyarország, 1922. 11. sz. 2.

Az amerikai magyar telepek története VII. Chicago. Külföldi Magyarország, 1922. 13. sz. 2.

Az amerikai magyar telepek története VIII. Az első külföldi magyar dalárda. Külföldi Magyarország, 1922. 14. sz. 2.

Az amerikai magyar telepek története IX. Bridgeport. Külföldi Magyarország, 1922. 19. sz. 2.

Az amerikai magyar telepek története X. Cleveland. Külföldi Magyarország, 1923. 2. sz. 2.

Világos után. Ujházy Klára kiadatlan levelei. (Közli: Rác Rónay Károly) Világ, 1923. 35. sz. 3–4.

Szertefőszlott álmok. Világ, 1923. 43. sz. 3–4.

Petőfi-legendák Amerikában. Külföldi Magyarország, 1923. 5. sz. 5.